

דף לה

הערות ובאורים בפשט

'להכי כתבה רחמנא לעדות גבי שבועת ביטוי...' ואין כאן חוכא. ומכל מקום מובנת גם דעתם של בני מערבא דמחכי משום השאלה 'ותהדר עדות ותילף מפקדון', אלא שאפשר לדחות דעתם (ריטב"א).

'משביע אני עליכם איש פלוני ופלוני... והם יודעין לו עדות עד מפי עד...'. כתבו ראשונים (רמב"ן ועוד) שמשמיענו אפילו כשקבלו אותם בעלי הדין להאמינם – כיון שאינם כשרים וראויים להגדה – פטורים. והאריכו האחרונים בדבר.

'ראה סיעה של בני אדם עומדין ועדין ביניהן, ואמר להם משביעני עליכם... והרי לא יחד עדין. יכול אפילו אמר כל העומדין כאן – תלמוד לומר 'והוא עד' והרי ייחד עדין'. בספר תורת חיים פרש [ודייק כן מהרמב"ם, דלא כמשמעות פרש"י ורבנו יהונתן] שאם השביע בסתם אין במשמע שכוונתו על כל הסיעה ואין כאן יחוד עד, אבל אם אמר 'כל העומדין כאן' הרי ייחד את כל הסיעה שיעידוהו אם יודעין לו עדות. והסיוע לשמואל – שאם אינו ליד עדין מה חידוש יש, וכמו שהקשו על דברי שמואל 'פשיטא'. (בעיקר פירושו בראית הגמרא לשמואל – כיוון לריטב"א).

'משביע אני עליכם בשבועה האמורה בתורה, מצוה אני עליכם בצוואה האמורה בתורה... משביע אני עליכם בשבועה, מצוה אני עליכם בשבועה'. מרש"י משמע שלעולם צריך שיזכיר שם או כינוי. וכן פסק הרמב"ם (שבועות ב,ב. וכן דעת הראב"ד ור"י הלוי).

ואולם הרשב"א הקשה, אם כן מדוע לא אמר אביי בפרוש: 'משביע אני עליכם בשם, מצוה אני עליכם בשם...'. והוציא אביי 'השם' ואמר 'שבועה'? ועוד, מדברי רב יהודה שאמר 'מצוה אני עליכם בשבועה האמורה בתורה' מוכח שלא הזכיר שם שאם כן למה הוצרך ל'שבועה האמורה בתורה'? ומדרב יהודה נשמע גם לאביי שאפילו לא הזכיר שם או כינוי, אם אמר 'משביע אני עליכם בשבועה' – חייבים. (וכן היא דעת בעל המאור והריטב"א, שאין צריך שם בשבועה. וע"ע שלטי הגבורים).

(ע"ב) 'כיון דליכא מידי אחרינא דאיקר רחום וחנון, ודאי במי שהוא רחום במי שהוא חנון חנון קאמר' – שאין אדם מתואר ונקרא 'רחום וחנון' סתם. [ומכאן קשה על פירושו של רבנו יונה על הכתוב חנון ורחום וצדיק – שעל האיש ירא את ה' הדברים אמורים, ולפירושו הלא מצינו שנקרא אדם 'רחום וחנון'? ויש לומר לפי דבריו, שמכל מקום אין נקרא כן בלשון בני אדם] (עפ"י הריטב"א). משמע מרהיטת הדברים שמדובר שאמר 'רחום וחנון', ואולם הרמב"ם (ב,ב-ג) מפרש שאמר 'במי ששמו רחום, במי ששמו חנון, במי ששמו ארך אפים', ולפי זה לא קשה מידי על פירושו רבנו יונה.

'כתב אלף למד מאלקים... הרי זה אינו נמחק, שין דלת מש-די... נמחק'. משמע שאם כתב רק אות אחת, כיון שאין לה שום משמעות – אפילו בשם אלקות והוי' – נמחק. [ואין להקשות על שיטת ר"ח שאלף דלת משם אדנות אינו נמחק, הגם שאין לו משמעות – שיש לומר ששונה שם אדנות, כיון שהוא כתיבת שם הוי'] (תורת חיים).

לכאורה לפי זה יהא אסור לר"ח אפילו בשכתב אל"ף לבדה של אדנות. וכן משמע מתרומת הדשן (פסקים וכתבים קעא) להחמיר בדבר, שחכך לענין שני יודי"ן שמא היו"ד הראשונה היא תחילת שם הוי' לכך אם אין צורך גדול אין להתיר למחקה. וע"ע אגרות משה יו"ד ח"ב קלח, קלט).
ובשם צ"ב'א'ו'ת אפילו כתב יותר משתי אותיות – נמחק, כל שלא נכתב כולו (ריטב"א; תורת חיים).

'שלא נקרא צ-באות אלא על שם ישראל' – שלא מצינו במקרא שם זה בפני עצמו אלא ה' צ' או אלקים צ' – משמע ה' אלקים של ישראל שנקראים צבאות (תורת חיים).

**'כל שמות האמורים בלוט – חול, חוץ מזה...'. אמנם מלבד אותו שם אין כתוב אלא אחד בלבד: הנה נא אדני סורו נא... – ונקט 'כל שמות' – אגב ריהטא של האחרים (ריטב"א; תוס' הרא"ש. וע' מהרש"א).
וכן בנבות אין אלא שני שמות, יש לומר שאמר 'כל' אגב גרר.**

'במיכה – חול... כל שמות האמורים בגבעת בנימין – ר' אליעזר אומר: חול...'. שיטת התוס' (לעיל כט). שאפילו אותם הכתובים בשם המיוחד. ואולם הרמב"ן (שם) תמה על כך, שלא יתכן שם המיוחד אלא קדש, שעל שם כך הוא נקרא, שהוא מיוחד לגבוה יתעלה. ופרש דברי ר' אליעזר שהמקרא כינהו לכבודם וכתב שם המיוחד, ולא אמר ר' אליעזר לענין שמות למחקן. אי נמי, שם 'אלהים' שבפרשה מותר למחוק לדבריו אבל לא שם המיוחד – 'חס ושלום שלא אמר ר' אליעזר כך' (וכן היא דעת הריטב"א כאן. וע"ש בריטב"א ושר"ר).

**'כל שלמה האמורין בשיר השירים – קדש... כל מלכיא האמורים בדניאל – חול, חוץ מזה שהוא קדש...'. כתבו הראשונים (רמב"ם יסוה"ת ו,ט; שו"ת הרא"ש ג,טו. וכן נקט הרמב"ן כעיקר. וכ"כ שאר ראשונים, וכ"ה בתשב"ץ ח"א קעו ובפסקי תרומת הדשן קעא) שלא אמרו קודש לענין איסור מחיקה אלא מותר למחקן כשאר כינויים. ונפקא מינה שהם קדש לענין המשביע בהם, או לענין הדרשה, או לענין המקלל במי שנקרא שלמה בשה"ש.
ומדברי רבי מצליח (בשו"ת הרא"ש שם) נראה, וכן צידד הרמב"ן בתחילת דבריו, ש'שלמה' שבשה"ש אינו נמחק.**

'האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא...'. כלומר חמשה חלקים מתים כדרך כל הארץ, או על פי הסנהדרין – ששכינה עליהם, אך למלכות אין רשות להרוג בדיניה אלא אחד משש (ראשונים. וע"ע ריעב"ק; מהר"ץ חיות; בן יהודע; חזו"א יו"ד קנו,ד).

'הואיל ואמרה תורה השבע ואל תשבע...'. ע' ברש"י ובשאר ראשונים. והרמב"ם (בספר המצוות ז) מפרש 'השבע' – מצות ובשמו תשבע. ונראה מדבריו ש'אל תשבע' היינו משום לא תשא את שם ה"א לשוא, כלומר לחנם שלא במקום מצוה, שהאיסור הוא משום שמשמש בשם ה' ונשבע שלא במקום מצוה (עפ"י שו"ת אור לציון ח"א או"ח ז,ב. וע' גם במאירי).

ליקוטים מפוסקים ראשונים ואחרונים

ז'בכל הכנויין. הרשב"א בתשובותיו (תתמב) כתב אודות אדם שנשבע בלשון 'כה יעזרני השם' – שנחשבת שבועה בשם שהרי זה ככינויים. ובשדי חמד (מערכת ברכות יא, ג) הביא מספר דברי מנחם שכתב להוכיח מדברי הריב"ש (המובאים ביתה יוסף אה"ע לד) שהמברך ברכה ואמר 'השם' – לאו כלום הוא. ומזה הוכיח שהוא הדין לענין שבועה, שהרי זו כשבועה בלי שם. ע' בכל זה באפיקי ים ח"ב ג.

ונראה שאף אם מועיל לענין שבועה אינו אלא ככינוי, ולענין ברכות אין מועיל אלא שבעה שמות שאינם נחקקים (כמו שכתב במשנ"ב ריד, ד ושער הציון שם ובבאר הלכה קסז ד"ה בריך, ובשער הציון שם אות ג). ויש אומרים שאף בשם 'אלקים' שהזכיר בברכה ללא שם המיוחד – לא יצא (מנחת פתים – מובא בשבט הלוי ח"א רה בהערה לסי' ריד; אגרות משה או"ח ח"ד מ, כז). ולפי זה אין להוכיח מדברי הריב"ש לענין שבועה.

הגאון רבי יעקב כולי בספרו 'ילקוט מעם לועז' (שמות, עמוד תקמו) כתב שיש אנשים האומרים 'באמת כך היה' וחושבים שאין בכך כלום אך יש לדעת שזו שבועה כיון שהקב"ה נקרא אמת, כמו שנאמר 'זה' אלקים אמת'. והרי זה כ'רחום' ו'חנון'.

לכאורה נראה שלפי המשמעות בדיבור המקובל כיום, כשאומרים 'באמת' אין כלל כוונה לכינוי כלפי שמים. ושוא דבריו אמורים רק במקומו ובשעתו, כפי הלשון המדוברת אז. ואין ללמוד מכך הלכה קבועה.

ואין להוכיח משבת י: שדנו על אמירת 'הימנותא' בבית הכסא, ופרש"י: הזכרת 'אמונה' [ויעוין בשו"ע או"ח פה, ב שמוזכר רק 'נאמן' ולא 'אמונה'], ומשמע דהוי ככינויים 'רחום' ו'חנון' – שנראה שזה שמועיל כינוי בשבועה הוא משום כוונת הנשבע כלפי הקב"ה, כמו שאמרו 'במי ששמו חנון' [וברמב"ם (ב, ב) משמע דוקא אם אמר 'במי ששמו רחום'], אבל לא משום מעלת הכינוי כשלעצמו. תדע, הלא מותר להזכיר כינויים בבית המרחץ ואעפ"כ הוי שבועה. הלכך, כל שאין כוונת המדברים ככינוי לעליון, אין זו שבועה. וצ"ע.

(ע"ב) 'אחרים אומרים: לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם.' 'הראני הגאון ר' משה מרדכי שולזינגר שליט"א דנחלקו הריטב"א בסוגיין והאבנ"ז ביו"ד בהקדים השם ואח"כ כתב הנטפל לפניו אם קדש השם את הנטפל או לא, ואיחר השם וכתבו לאחר הנטפל לאחריו אם קדשו השם אם לא' (מהגר"א בנבצל שליט"א).

'כל שמות האמורים בתורה...' ראה בתשב"ץ (ח"א קעז) שדן בפירוט על שמות המופיעים במקרא שאין משמעותם ברורה אם הם קדש או חול. וכלל הדבר, שכל שם שכוונתו חול כגון שמות של בני אדם [צורי שדי' 'עמנו אל' וכד'], וכן שמות 'אלהים' ביחס לאילילים – נמחק. וכל שם שכוונתו לקודש – אינו נמחק. וכשיש דעות לכאן ולכאן, יש לחוש שמא הסופר קדשו – ואינו נמחק.

עוד בענין סופר שקידש שם של חול – ע' חזו"א יו"ד קסד, ג; שבט הלוי ח"א יג, ב; ח"ב קמז, א וח"ד קלז; ביצחק יקרא (מהדו"ק) מא; שו"ת החיים והשלום או"ח יא. וע' בלשון המאירי כאן.

וכן לענין הזכרתם, כתב רבנו ירוחם (נתיב יד סח"ח. הובא באהייעור ח"ג לב) שמוותר להזכיר שם שלא לכוונת השם, כגון 'צורי שדי' וכיו"ב.

וראה בשו"ת אור גדול (החדשות, כא) שאין שום חשש ופקפוק בדבר זה, שאין קדושת השם במלה שאותיותיה כאותיות השם וענינה אחר, 'עד שכמעט איננו כדאי לדבר מזה'. וע' במובא ביוסף דעת ריש סנהדרין על אודות כתיבת 'אשר ירשיען אלהים'. (וע"ע שו"ת דובב מישרים ח"ב כו: 'לרגלי מבוכת הרעיון בעוה"ר אין לא – ל ידי להעמיק חקר'. וכנראה פליטת הקולמוס היא).

והנה לקט מועט של פרטי הלכות בענין קדושת שמות ומחיקתם, המלוקטות ברובם משו"ת שבט הלוי (וללא עיון במקור ההלכות. וכמוכן שלא נכתבו כאן להלכה למעשה):

א. האבני-נזר החמיר כשכותב א-ל [שקן מפריד בין אותיותיו]. וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג קע, ד): צריך עיון למה החמיר בזה. ואולי דבריו אמורים רק כשכותב א' ולאחריו עשה קו ואח"כ ל', אבל אם כתב א' ול' רחוקים, ואח"כ עשה ביניהם קו – אין איסור. וגם כך, צ"ע טובא בחומרתו.

ב. אות של שם שנתארכה לסופר שלא בכוונה, כגון שעבר בבגדו על היריעה בעוד הדיו לח, ונתמרח – מותר למחוק את התוספת (שבט הלוי ח"א טו).

וע' יו"ד רעה, ה ברמ"א ט"ז ש"ך ונקה"כ שם. וע' שבט הלוי (ח"ב סי' קלח וסי' קמח) שבאר מחלוקתם שכיון שהדיו לח ועוד לא נשרש ונקבע י"ל דאינו חלק מן הכתב, אבל כשנתייבש – לכו"ע אסור להוציא את השכבה העליונה, ולפי"ז יש לעיין בנידון האמור, שהרי הדיו הושם בקדושה באות, וגם לאחר שנתמרח עדיין הוא חלק מן האות.

ג. נגיעה באותיות השם, או שנפלה על השם טיפת דיו –

נגיעה גמורה שנפסלה צורת האות על ידה – אין חשש למחוק. נגיעה דקה שאינה פוסלת את עצם צורת האות – כבר נהגו להלכה לעבור בדבר המגדר בין האותיות לנתק את הנגיעה. ספק אם נפסלה צורת האות אם לאו – אולי יש לסמוך על המקלים, ומכל מקום כדאי להוסיף על האות קצת דיו ע"י קטן כדי שתיפסל צורתה מודאי (שבה"ל ח"ד קלט).

וכן נפלה טיפת דיו על אות מהשם – אם האות ניכרת, כגון שהדיו שנפל אינו שחור כשחרות האות – אסור למחוק את האות, ואם אינה ניכרת – מותר, כמו שפסק הרמ"א (שו"ת שארית שמחה לו, וכן הביא משו"מ וממלאכת שמים).

נגיעה באותיות למראית העין, שאין הפירוד ניכר אלא בזכוכית מגדלת – כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"א א) שמותר לגרור את הנגיעה, אם הפירוד אינו ניכר בעין לשום אדם.

אות ה"א של השם שרגלה השמאלית נוגעת בגג – אפילו כשהנגיעה דקה מאוד וניכרת צורת ה"א, מותר למחוק כדברי הרדב"ז ומהר"ל ולא כספק הרמ"א (שבט הלוי ח"ו קנו).

נגיעה שנעשתה אחר הכתיבה –

במשנה ברורה החמיר (לב, קכו ובבאה"ל שם). ואנו נוהגים להתיר לגרד, שכיון שספק אם פסולות – אין המחיקה דרך השחתה ומותר להפריד מקום הנגיעה, ואפילו שאין כאן פסול אלא שהכתב מיושר ונאה יותר, אין כאן מחיקה דרך השחתה [ומותר להפריד שם ש"ד' / שמאחורי המזוזה] (שבט הלוי ח"ו קנב). ספק אם הנגיעה היתה בשעת הכתיבה או לאחריה – גם לשיטת המשנ"ב מותר, מטעם ספק ספיקא (באר הלכה שם)

ד. שם שהוסיף לו אות באמצעו – כל מה שכתב לאחר האות המיותרת לא נתקדש ומותר במחיקה. ובסת"ם – ימחוק את מה שכתב אחר כך ויכתוב לשמו (שבט הלוי ח"ו קנט).

ה. כתב יו"ד וה"א ווא"ו ולא כתב ה"א אחרונה – אסור למחוק. אמנם כשאות ווא"ו נעשתה ע"י 'חק תוכות' ולא בכתיבה כתיקנה – מותרת היא במחיקה (שם ח"א קטז, ה וח"ב קמו וח"ו קנד, ד).

ו. נפסקה ה"א ראשונה בשעת הכתיבה לפני שהמשיך לכתוב, באופן שההפסק פוסל בסת"ם, וכתב אחר כך ווא"ו וה"א – פשוט שאין כאן שם כלל ומותר במחיקה (שם ח"ב קמו. וע' מנחת יצחק ח"ב א, ד).

ז. מחיקת שם 'אהיה' – העיקר בודאי שאינו נמחק, שהוא שם, וכמו שכתב הגר"א באריכות (שם ח"ו קנד, ד)

ח. אודות הכותבים 'ב"ה' בתחילת מכתב – נשאל על כך בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קלח), וכתב שאינו רואה בזה איסור כשאין מצוי שיבוא לידי בזיון. ואולם הוסיף 'אבל להקפיד דדוקא שיכתבו, נמי איני רואה בדבר, שלא הוזכר זה בדברי רבותינו, ואיזה מעלה שייך לכתוב על מכתבי חול שהרבה פעמים כותבים שם דברי הבל וגם לפעמים דברים אסורים כלשון הרע וכדומה, שיוזכרו על זה ב"ה. ואם כותב 'בס"ד' אין שום קפידא לאסור אף באופן שיש לחוש למחיקה שלא לצורך ולהשתמש לדבר בזיון... וכן אם יכתבו 'בעוה"ש' נמי אין קפידא כלל, כי השין מכיר שגם הוא אינו אות משם הקדוש אלא בשביל השין יקראו כולי עלמא בעזרת השם יתברך'.

'גדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני שכינה' –

'... ומדרשו שאמר לו להקב"ה שלא יסתלק ממנו מתוך טירדא זו שהיה מכניס את האורחים, שהטרדות מערבבות את השכל ומסלקות את השכינה והיה מתפלל שלא תסתלק הימנו בכך. ומכאן אמרו גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה כלומר שראוי לאדם לבטל שקידתו והתבודדותו לכבוד הבריות ולהכנסת אורחים' (מאירי).

'באמת תמוה איך הניח אברהם אבינו ע"ה את גילוי השכינה כדי להתעסק בהכנסת אורחים לערביים פחותים, עובדי עבודה-זרה? אבל הענין, כי הכנסת אורחים אפילו לפחותים ביותר היא קבלת שכינה גדולה ועמוקה יותר אפילו מנבואה שהיא הדביקות הכי עליונה שבמתנות שמים.

והטעם, כי הנבואה היא מתנה ולא קנין ועל כן אין לה קביעות באדם כמו מדרגה מעשית. הרי קין התנבא ואמר לו ה' 'למה חרה לך וכו' הלא אם תיטיב שאת' וכו', ואף על פי כן היה לו יכולת להרוג את הבל. – אבל במעשה החסד המסלקת את הנגיעות, נפקחות עיני לבו להכיר את האמת, וקונה האמונה קנין עמוק וקבוע; ולפי השיעור ממנה אשר נקנית בו, יש לו קבלת פני השכינה תמידית ומאומתת בתוך לבו ומהותו, שמעתה היא מדרגה אשר קנה לו, הוי"ה שלו, ולא מתנה מבחורין' (מכתב מאליהו ח"א עמ' 141. וע"ע בח"ב עמ' 181).

קבלת פני שכינה זכיה היא לאדם, ולא טובה לשכינה, שלעולם אינה זקוקה לטובתו של אדם. ואילו אורח בשר ודם, זקוק למי שיקיים בו הכנסת אורחים. זאת אומרת, מי שזוכה לקבלת פני שכינה אינו אלא מקבל ולא נותן, וכנגד זה המכניס אורחים הוא הנותן, ונתינה לעולם גדולה מקבלה, ואפילו נתינה אנושית גדולה מקבלה אלקית.

לעומקו של דבר, בנתינה, היינו כשהאדם משפיע מטובו לזולתו הוא מידמה לקונו, ואילו קבלה אין לה שום דמיון של מעלה. נמצא, דוקא בנתינה בספירה האנושית אדם מתעלה לבחינה של מעלה, מה שאין כן כשהוא מקבל, אפילו כשקבל פני שכינה, אמנם הוא שרוי במדרגה גבוהה אך בחינה של מעלה אין בה.

זאת ועוד, קבלת פני שכינה היא גמול על מעשים, ואילו הכנסת אורחים היא מגופי מעשים, ומעשים הם הם תפקידו של אדם ולהם משפט הבכורה, והוא שאמרו: 'יפה שעה אחת במצוות ומעש'ט בעולם הזה מכל חיי העולם הבא' (מתוך מסוד חכמים עמ' 454. וע"ש עוד). וראה עוד ענינים וטעמים בשם משמואל חיי שרה; אבני זכרון (ירושלם תשנ"ב) עמ' סב; עלי שור ח"ב עמ' נ רב תרעה.

'כל שלמה האמורין בשיר השירים – קדש'

'כלל אמרו חכמים: שלמות המדות נבחנת בהיפוכן. כל זמן שלא הגיע אדם לשלמות במדתו הרי הוא הולך ומתרחק מהיפוכה, שמא יכשל ויפול. וככל שאדם זוכה ונעשה שלם יותר במדתו, סר מעליו הפחד מן הכשלון וצוּעַד בבטחה בכל גבול המותר. וכשאדם מגיע לתכלית השלמות במדתו, נעשה שליט על כל המעשים שבתחום אותה מדה עד שמעשיו נראים לבני אדם כאילו היפוך מדתו.

סא. א. התובע את חברו מנה הלוייתך בעדים, ויש עדים שנתן לו אך אינם יודעים אם נתנו כהלוואה או כמתנה או פרעון חוב – מה דינו?
 ב. האומר לחברו מנה מניתי לך בצד עמוד פלוני, והשיב: לא עברתי בצד עמוד זה, והעדים מעידים שהטיל שם מים – מה דינו?

א. התובע את חברו על הלוואה בעדים ויש עדים שנתן לו אבל אינם יודעים בתורת מה נתן; אם הלה אומר אכן נטלתי מנה אך את שלי נטלתי – פטור (ונשבע היסת. רי"ף ורמב"ם). ואם הכחיש שנתן לו, הרי כשבאו עדים שנתן לו הוחזק כפרן לדבר זה ואינו נאמן בשבועה להיפטר (רש"י ואו"ז. ואין יכול לומר במתנה נתת לי (ר"י בן מגאש, רא"ש). ועתוס' שהרי זה כאומר אם נתתי אני חייב).

א. דוקא כשכפר בבית דין (רמב"ם טוען ונטען ו, ב). ודוקא כשהלה בא לחזור בו מחמת העדים המכחישים אותו, אבל אם אין עדים וחזור בו ואומר אכן נתת לי מנה אבל מתנה היה וכד' – לא הוחזק כפרן בכך (ר"י בן מגאש, רמב"ם, מאירי).

ב. יש אומרים, דוקא אם תבעו 'מנה מניתי לך' והלה הכחיש, אז הוחזק כפרן, אבל 'מנה הלוייתך' והלה אמר להד"ם, ואח"כ העדים מעידים אותו שמנה בפניהם, יכול לפרש דבריו שמה שאמר להד"ם כוונתו על ההלוואה, אבל מנה לו מעות כמתנה או פרעון (עפ"י ב"ח עט; ש"ך סק"א עפ"י רבנו ירוחם. וע' בלשון הרמב"ם טוען ונטען ו, ב).

ב. האומר לחברו מנה מניתי לך בצד עמוד פלוני והלה אמר לא עברתי בצד עמוד זה והעדים מעידים שהטיל שם מים (או עמד שם לצורך אחר. כ"מ ברמב"ם טו"ג ו, ד), ריש לקיש (כלשנא קמא) החזיקו ככפרן, ורב נחמן דחה דבריו הואיל ולא אמר 'מעולם' כוונתו היתה לעסק זה בלבד. ואם אמר 'מעולם', רב נחמן אמר שהוחזק כפרן (לאיכא דאמרי') ורבה נחלק, דכל מלתא דלא רמיא עליה דאינש – לאו אדעתיה. הלכה כרבא שפטור (רי"ף, ר"י בן מגאש, רמב"ם, או"ז ורא"ש).

דף לה

סב. אלו דינים מפורטים בסוגיא הנצרכים לחיוב קרבן העדות, ומה מקורותיהם?

התנאים הנצרכים לחיוב קרבן שבועה:

עדות על תביעת ממון שיש לו, שאילו היו מעידים היה זוכה באותו ממון – למעט הבטחה בעלמא שהבטיח פלוני ליתן לו מתנה. (תחטא תחטא משבועת הפקדון).

אפילו עשה קנין בהתחייבותו – קנין דברים בעלמא הוא ולא נקנה כלום (ר"י מגאש. ע' ריש ב"ב).

– שהעדות תקדם לשבועה. להוציא משביע את עדים לכשידעו לו עדות (ושמע קול אלה והוא עד).

– יחוד העדים בשבועה. לאפוקי השביע סיעת אנשים, או כגון בבית הכנסת, אפילו עדין סמוכים אליו – אינו חייב עד שייחד את העדים (והוא עד), כגון שאמר: 'משביע אני את העומדים כאן' (– לצדי. כפרש"י).

- א. דוקא אם מייחד צד מסויים בבית הכנסת וכד' (רבנו יהונתן). ובאור זרוע צדד שאם משביע את כל אותם שבבית הכנסת וכד' – הוי יחוד. וכן כתב בספר תורת חיים על פי לשון הרמב"ם (שבועות ט, ט), שאם השביע את כולם שאם יודעים לו עדות יעידו – הרי ייחדם, משא"כ אם השביע רק את היודע לו עדות מביניהם – לא ייחד. (ויתכן שהכל מודים בכך, ומה שכתבו ראשונים שמייחד צד מסויים, היינו כשאומר בסתם 'כל היודע מכם עדות').
- ב. אם תבע עדים מסוימים מקודם, אף אם כשהשביע לא ייחד עדים אלא השביע בסתם את כל היודע לו עדות – חייבים (עפ"י ר"י בן מגאש ומאירי).

- כשהעדות ראויה וכשרה, להוציא קרובים או פסולים, ואפילו נמצא אחד מהם קרוב או פסול (ונשארו שנים כשרים. תוס'), או שמעו עד מפי עד – פטורים. (אם לא יגיד – בראיין להגדה).
- א. יש שכתבו עפ"י הירושלמי (והובא ברשב"א) שבמושבע מפי עצמו, אפילו בעדים פסולים – חייבים. ויש אומרים שזהו רק לרבי מאיר. וי"א שמדובר כשקבלום הצדדים להאמינם.
- ב. כתב הרמב"ן וש"ר שאפילו אמר בעל-הדין נאמן עלי עד מפי עד או קרובים ופסולים – אין העדים חייבים קרבן שבועה, שבראויים להעיד דיבר הכתוב. ונסתייע מהירושלמי שעד אחד שהאמינוהו כשנים – אינו חייב.

– שיתבע התובע עצמו [או שלוחו הבא בהרשאה, כנ"ל לג]. (אם לוא יגיד' – אם לו לא יגיד).

- סג. א. אמר לעדים 'משביעני עליכם' מצוה אני עליכם' אוסרכם אני' כובלכם אני' – האם חייבים קרבן שבועה? ב. השביעם בכינויים, או שהשביעם בלא שם ובלא כינוי – האם חייבים?
- א. בכל הלשונות, אם לא הזכיר 'שבועה' לעדים – אינם חייבים. כן פרש אביי. דלא כרבי יהודה שאמר 'מצווה אני עליכם בצוואה האמורה בתורה' אוסרכם אני באיסור האמור בתורה' – חייבים. וכן פסק הרמב"ם, כאביי (שבועות ט, יא).

- ב. השביע בכינויי השם, לסתם מתניתין – חייבים, כגון בחנון ורחום בארץ אפים ברב חסד. ופירש אביי הכוונה במי ששמו רחום, במי ששמו חנון [שהרי אין אחר שנקרא כן, להוציא 'בשמים ובארץ' שיש לומר שהשביע בשמים ובארץ עצמם ואין זו שבועה (ואף אם כוונתו למי שהשמים והארץ שלו, אא"כ הזכיר בפירוש ששבע במי שעשאן. ערמב"ם יב, ג ומאירי)]. ולרבי חנינא בר אידי אינם חייבים אלא בשם המיוחד.
- א. הלכה כחכמים וכפירוש אביי, 'במי ששמו רחום... במי ששמו ארץ אפים' (רמב"ם ב, ג-ג; ט, יא). ובריטב"א משמע (וכן ריהטא דגמרא) שאמר 'רחום וחנון'.
- ב. השביע ללא שם וללא כינוי, אף על פי שהזכיר לשון שבועה – פטורים (כן משמע מרש"י, וכן פסקו הר"י בן מגאש (לו) והרמב"ם (ט, יא) ומאירי. ובפירוש ר"י מלונגיל נראה שצריך שיאחזו ספר תורה או חומש וישביעו במה שכתוב בתורה שבזרועו, או ישביענו בשם. משא"כ 'בשמים ובארץ' אין מועיל אפילו אוזו ספר).
- ויש חולקים וסוברים שאם אמר 'משביע / מצוה אני עליכם בשבועה' – אין צריך הזכרת שם לרבנן (רשב"א ועוד). ועריטב"א שלרב יהודה אפשר שאם אמר 'בשבועה האמורה בתורה' די בכך אפילו לר"ח בר אידי.
- וכן נחלקו הראשונים (ערשב"א ריטב"א ור"ן כאן ובריש נדרים; רמב"ם וראב"ד שבועות ב; או"ז להלן לט): לענין הצרכת שם בשאר שבועות ביטוי.

סד. א. אלו הם השמות שאינם נמחקים?

ב. אלו הם הנמחקים?

ג. התחיל לכתוב שם השם ולא גמרו – האם מותר למחוק?

ד. אותיות הנטפלות לשם – האם מותר למחוק?

א. שמות אלקות, אדנות והוי' – וכן 'אהי-ה אשר...'; שד-י; צ-באות – אינם נמחקים. (והמאבד שם משמות הקודש לוקה מן התורה שנאמר ואבדתם את שמם.. לא תעשו כן לה"א. רמב"ם יסוה"ת ו,א). רבי יוסי אומר: צ-באות כולו נמחק, שלא נקרא כן אלא על שם ישראל. אמר שמואל: אין הלכה כרבי יוסי.

א. גרסת הרשב"א – שלא כר"ח ורי"ף ורמב"ם – הלכה כרבי יוסי.

ב. לפי גירסתנו בספרי הרמב"ם (יסוה"ת ו,ב) אין מובא שם 'אהיה' לענין איסור מחיקה. ואפשר שלא גרס כן בברייתא. ואולם נראה שנוסחת ונציה בספרי הרמב"ם נכונה שלפיה גורסים גם שם זה (עפ"י כסף משנה).

ג. כתב שם מן השמות שאינם נמחקים בכונת חול, כגון 'זבח לאלהים יחרם' 'ראה נתתיך אלהים לפרעה' – נמחק (ראשונים עפ"י הגמרא).

ב. הכינויים: הגדול, הגבור והנורא, האדיר והחזק והאמיץ והעוזו, חנון ורחום, אך אפים ורב חסד – הרי אלו נמחקים.

יש אומרים שהכינויים נמחקים רק כשנכתבו שלא במקומן ונכתבו לבדן בלא שאר כל הפסוק. והמאירי חלק וכתב שאפילו במקומן מותר למחוק לצורך, אבל שלא לצורך כל מחיקה אסורה [אלא שאין לוקה עליהם. ואפילו אבדן או שרפן דרך פירוק עול או הכעסה – אינו לוקה אלא שמכים אותו מכת מרדות]. (וערמב"ם יסוה"ת ו,ח) שכתבי הקודש אסור לשרפם או לאבדם ביד, והמאבדם ביד מכים אותו מכת מרדות.

ג. אל"ף למ"ד מאלקים, יו"ד ה"א משם הוי' – אינו נמחק. אבל שי"ן דל"ת או צד"י בי"ת (והוא הדין כשכתב יותר, כל שלא השלים השם. ריטב"א) – נמחקים.

א. לגרסתנו (וכ"כ המאירי), אל"ף דל"ת משם אדנות – נמחק. וכן אל"ף ה"א מ'אהי' (ירושלמי). ולגרסת ר"ח – אסור באל"ף דל"ת (שמו משום ששם המיוחד הוא יש להחמיר בו יותר (תוס'). ויש מחמירים אף באל"ף ה"א מ'אהי-ה' (רמ"א), ובתורת-חיים חולק.

ב. כתב יו"ד ה"א כשם בפני עצמו – ודאי אינו נמחק (רמב"ם יסוה"ת ו,ד. וע"ש בכס"מ שצדד בפירוש אחד שהראב"ד חולק על דין זה).

ג. כתב שם של שי"ן דל"ת יו"ד או צ-באות – אף מקצת מהן אינו נמחק (כס"מ שם, דלא כמהר"ם אלשקר בדעת הראב"ד. וכן נקט לעיקר בלח"מ יסוה"ת ו,א).

ד. לתנא קמא, כל הנטפל לשם, בין מלפניו בין מלאחריו – נמחק. אחרים אומרים: לאחריו אינו נמחק, שכבר קדשו השם. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

ומכל מקום אין לוקים על מחיקת הנטפל לשם לאחריו אלא שמכים אותו מכת מרדות (רמב"ם יסוה"ת ו,ג).

סה. האם השמות הכתובים בפרשיות דלהלן, קדש הם או חול?

א. באברהם (יש וירא).

ב. בלוט.

ג. בנבות.

ד. במיכה.

ה. בגבעת בנימין.

ו. 'שלמה' שבשיר השירים.

ז. 'מלך' האמור בדניאל.

א. כל השמות הכתובים באברהם ב'וירא אליו' – קודש, מלבד ויאמר א' אם נא מצאתי חן בעיניך שנחלקו בו התנאים, והוכיחו מדברי שמואל שגם הוא קודש.

ב. שמות האמורים בלוט (בפנייתו אל המלאכים) – חול, חוץ מויאמר לוט אליהם אל נא א' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי – שהוא קדש. (ואין מלבד זה אלא שם אחד של אדנות, ונקטו 'כל שמות' אגב האחרים. ראשונים).

ג. כל שמות האמורים בנבות – קדש.

ד. השמות שבמיכה – חול. רבי אליעזר אומר: אל"ף למ"ד – חול, יו"ד ה"י – קדש. חוץ מזה שבאל"ף למ"ד והוא קדש – כל ימי היות בית האלקים בשילה.

נראה שגם תנא קמא אינו חולק ששמות הוי' הכתובים שם – קודש (כ"מ מרש"י ור"י בן מגאש. והרמב"ם סתם שכל השמות חול).

ה. בגבעת בנימין (כשעלו כל בני ישראל להלחם עם בני בנימין) – רבי אליעזר אומר: חול. רבי יהושע אומר: קדש.

וכן פסק הרמב"ם, שהן קודש (יסוה"ת ו,ט).

יש מי שפירש שנחלקו אף בשם המיוחד הכתוב שם [אך אין בכלל זה 'וישאלו בה' לאמר' שהרי בשם ממש שאלו. עתורא"ש]. והרמב"ן (כט.) תמה על כך, וצדד לפרש שהכתוב כינהו לכבודם וכתב שם המיוחד, וכשאמר רבי אליעזר חול, לא שמותר למחקו (כי השם עצמו קודש אלא שנשתמש הכתוב בשם קודש על חול). או גם, 'אלהים' האמור בפרשה מותר למחוק לדבריו, אבל לא לשם המיוחד.

ו. כל 'שלמה' שבשיר השירים – כולם קדש, חוץ מהאלף לך שלמה. ויש אומרים חוץ מהנה מטתו של שלמה. וכן נקט שמואל.

כתבו הראשונים שאין הכוונה שהם קודש לענין מחיקה רק דינם ככינויים [אלא לענין פירוש, או לענין מלקות בקללה אם אמר במי שנקרא שלמה בשה"ש, או שהמשיבוע בו חייב], וכן הסופרים אינם נמנעים מלמחקו (ערמב"ם יסוה"ת ו,ט; רמב"ן ורשב"א). ויש חולקים (ערמב"ן).

ז. 'מלך' שבדניאל – כולם חול חוץ מזה: את מלכא מלך מלכיא... (כלומר, את – מלכא (= אתה מלך. עד כאן מלות הפנייה אל נבוכדנצר). מלך מלכיא די אלה שמיא – מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יחב לך (= מלך המלכים אשר הוא אלקי השמים, את המלכות החוסן והתוקף והכבוד נתן לך).
 וי"א אף מזה: מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך (= אד', החלום לשונאך ופתרונו לצרך).
 אף על פי שהוא קודש – נמחק, ככינויים (רמב"ם רמב"ן ועוד).

דפים לה – לו

סו. השבעת עדים המחייבת קרבן שבועה, כיצד? האם די בלשון שבועה ללא אלה או באלה ללא שבועה?

כאמור לעיל, לאביי צריך שיזכיר לשון שבועה דוקא. ודי בשבועה בלא אלה או באלה בלא לשון שבועה (ושמעה קול אלה – ושמעה אלה, ושמעה קול. וכן למדו מהאמור בסוטה ש'אלה' לשון שבועה היא. ורבי אבהו למד זאת מהאמור בצדקיהו ויבא אתו באלה וכתוב וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלקים).

לדעת רבי חנינא בר אידי המצריך שבועה בשם, הוא הדין באלה, כשמקלל העד אם לא יעיד, אין חיוב עד שקילל בשם המיוחד. וכן לדעת המצריכים כינוי עכ"פ, אף בארור צריך (עפ"י ר"י בן מגאש כאן ולהלן לה: רמב"ם ב, ב).

דף לו

סז. א. מהם שימושי הלשון של 'ארור'?

ב. מהם שימושי הלשון של 'אמן'?

ג. האם 'הן הן' או 'לאו לאו' לשונות שבועה הן?

א. 'ארור' יכול לשמש כלשון נידוי, כלשון קללה וכלשון שבועה. (הכל לפי הענין. עפרש"י וריטב"א).
 אם נתכוין בלשון 'ארור' לשלשת הדברים – כולם חלו. וכל שאמרו הב"ד 'ארור' סתם ולא הוכיחו לאיזה דבר מאלו השלשה נתכוונו, אם הורגלו קודם לכן בארור זה לענין ידוע – סתם כפירושם. ואם לאו – סתמו קללה. (עפ"י ריטב"א).
 ושייך לשון 'ארור' כשבועה הן בשבועה דלהבא הן בלשעבר (שם. וע"ש בהרחבה חילוקי הדינים בכל שלשת הענינים).

ב. העונה 'אמן' על שבועה – כמוציא שבועה מפיו דמי. וכן משמש ה'אמן' כקבלת דברים ותנאים והתחייבויות שבין אדם לחברו. וגם משמש כהאמנת דברים (וראוי לענותו על דברי תפילה ותחינה, שהוא לשון מאמן הדברים, שיהא רצון שיתאמתו. רש"י).

ג. כפילות 'הן הן' או 'לאו' הרי הן כשבועה.

התוס' כתבו: לא שבועה ממש אלא שיש להזהר בדבר, וקצת עונש יש בו. ויש ראשונים שנראה מדבריהם שהיא שבועה ממש, אבל רק אם כוונתו להיותם כשבועה או ל'לאו לאו' של הקב"ה (ערמב"ן, רמב"ם ב, ר"י מלונגיל וריטב"א. וכ"מ בטשו"ע. ע' תורת חיים).